

Osmanlı Darülmualiminin Mektebi: Maraş Darülmualimini

Ottoman Teachers' Training School for Boys: The Teachers' Training School for Boys of Maraş

Memet YETİŞGİN *
Sevim Ceylan DUMANOĞLU **

Öz

Osmanlıların 19. asırda modern eğitime yönelik çabaları gittikçe yaygınlaşmış, Tanzimat döneminde bu çabalar yoğunlaşarak devam etmiştir. Bu uğurda pek çok yeni ve modern mektep açılmıştır. Yeni açılan mekteplerin en önemli sorunlarından bir tanesi öğretmen ihtiyacı olmuştur. Osmanlılar bu ihtiyacı karşılamak için 1848'den itibaren Erkek Öğretmen Okulu (Darülmualimin) ve 1870'den itibaren Kız Öğretmen Okulu (Darülmualimat)'nu açmıştır. İlkleri İstanbul'da açılan bu mektepler zamanla taşralarda da yaygınlaştırılmıştır. Bunlardan bir tanesi 1915 yılında Maraş'ta açılmıştır. Bu çalışmayı yazmak için okulun 1915-1922 yıllarına ait öğrenci kayıt defterine ulaşılmıştır. Bu çalışma genelde Osmanlı Devleti'nin son döneminde erkek öğretmen okulları olan Darülmualiminler ve taşradaki durumları hakkında bilgi verirken, özelde Maraş Darülmualimin okulunu incelemektedir. Esas kaynağı okulun 1915-1922 yıllarına ait Maraş Darülmualimin kayıt defteri olan çalışmada öğrenci profilleri, dersler ve eğitim süresi hakkında bilgiler verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Maraş, Darülmualimin, Eğitim, Türkiye.

Abstract

Efforts of the Ottomans to develop modern education were increased in the 19th century and these efforts were intensified in the Tanzimat Era. For this aim many new and modern schools were opened. One of the most important problems of these new schools was finding teachers to teach courses. In order to solve this problem, the Ottomans opened a Teachers' Training School for Boys in 1848, and a Teachers' Training School for Girls in 1870. The firsts of these schools were opened in İstanbul, and in time they were expanded in other cities of the Empire. In late Ottoman end, one of the Teachers' Training School for Boys was established in Maraş in 1915. The student's register book that contains registers from 1915-to 1922 was reached to write this paper. This work focuses in general on Ottoman Teachers' Training School for Boys and their state in country and in particular the Teachers' Training School for Boys of Maraş. How these schools were run, how they treated students, and what types of courses were taught in this school have been in the focus of this study. Main source of this study is student registration records of the schools that provide such information as student profiles, courses, duration of education.

Key words: Ottoman State, Maraş, Teachers' Training School for Boys, Education, Turkey.

Giriş

Osmanlı Devleti'nde geleneksel eğitim mahalle mektepleri ve medreseler şeklinde varlığını sürdürmüştür. Medreseler devletin ihtiyaç duyduğu ilmiye mensuplarının yetiştirilmesinde ve toplumun dini eğitimine yönelik ihtiyaçlarının karşılanmasında etkili olan kurumlardı. İlk Osmanlı medresesi 1330 yılında Orhan Bey tarafından beyliğin merkezi İznik'te açılmıştır. Burada ilk müderris olarak Şerefüddin Davud-i Kayserî tayin edilmiştir. 1326 yılında Bursa'nın alınmasından ve beylik merkezi olmasından sonra burada da Manastır Medresesi olarak tabir edilen medrese inşa edilmiştir. Osmanlı medreselerindeki tedris usulü önceki Türk-İslam devletlerinde olduğu gibi medreselerin adedi arttıkça derecelerine ve sınıflarına göre düzene tabi tutulmuş ve II. Murat zamanında teşkilatlanmaları olgun bir seviyeye ulaşmıştır (Uzunçarşılı, 1988, s. 1-2; Adıvar, 1982, s. 17-18).

Osmanlı medreselerinde ilk zamanlarda ne tür dersler okutulduğu bilinmemekle birlikte Selçuklu medreselerinin devamı şeklinde düşünüldüğünden Kelam, Hadis, Tefsir, Fıkıh türünden nakli ilimler ile mantık, belagat, lügat, nahiv, hendese, hesap ve heyet türünden akli ilimlere yer verildiği tahmin edilmiştir (Halaçoğlu, 1996, s.137). Çoğunlukla dini karakter

* Prof. Dr. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Tarih Bölümü, memyet@gmail.com

** Okutman, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, AİİT, sevimeylan17@hotmail.com

taşıyan bu eğitim Osmanlı Devleti'nin şer'i hukuka dayalı devlet yapısında önemli bir yeri olan ilmiye sınıfının yetişmesinde etkili olmuştur. Dolayısıyla hukuk sisteminin temeline şer'i hukuku yerleştiren Osmanlı Devleti için yaygın eğitimdeki temel amaç dini konuları öğrenmek, öğretmek ve dini bir hayat tesis etmektir. İslami bilgilerin temel kaynağı Kur'an'dır ve bu nedenle eğitimin en temel hedefi Kur'an'ı öğretmektir. Sünnet ve din adamlarının ortaya koyduğu yaklaşımları öğrenmek ikinci önceliklidir. Devlet teokratiktir ve halk da o teokratik yapının içerisinde, dini öğretinin çizdiği meşru ve gayrimeşru çizgilerle belirtilmiş alanda kalmak mecburiyetindedir. Hal böyle olunca da yaygın eğitimde halkın pozitif bilimlerle ve felsefeyle işi olamazdı. Devlet askeri, idari ve ekonomik alanlarda öncelikle dini öğretinin çizgisi içerisinde çareler aramak zorundaydı. Yeni ve bilimsel bir metotla çare aramak ancak dini alanda çare bulunmadığı durumlarda ve birtakım itirazlara maruz kalınarak aranırdı. Bu bağlamda Osmanlılar örf, Enderun mektebine ve tarihsel tecrübelerine başvururlardı.

Yaygın olarak halka yönelik olmayan, Sarayda devlet işlerinin yürütülmesi için gerekli kimselerin eğitilmesine yönelik bir eğitim kurumu olarak Enderun bulunmaktaydı ki bir çeşit "hizmet içi eğitim" kurumuydu (Ortaylı, 2008, s. 204-205). Enderun mektebi Osmanlı hükümdarlığına dayalı devlet işlerinde görevlendirilecek kimselerin eğitiminde rol oynamaktaydı. Burada da araştırma ve geliştirme temelli bilimsel bir eğitim söz konusu değildi. Geleneksel olarak idari vazifeleri yerine getirecek kimselerin, hükümdara nasıl daha iyi hizmet edeceğinin öğretildiği bir kurumdur.

Osmanlı geleneksel eğitim anlayışı, amacı bilinen bilgilerden yola çıkarak deney, gözlem ve araştırma yoluyla yeni bilgilere ulaşma prensibine dayanan bilimsellikten uzaktır. Dolayısıyla modern zamanlarda gelişen bilimsellik, teknik ve teknolojik ilerleme Osmanlı Devleti'nde gerçekleşmemiştir. Osmanlılar bu eksikliklerini batıdaki gelişmeleri taklit yoluyla elde etme yolunu seçmişlerdir. Osmanlı Devleti 18. Asırda görülen lüzum üzerine askeri alanda başlayarak batı tarzı modern okullar açmaya başlamıştır. 19. asırda gittikçe yaygınlaşarak eğitimde modernleşme süreci yaygınlaşmıştır.

Yeni okullar açılırken birçok sorunun üstesinden gelinmesi gerekiyordu. En önemli sorunlardan birisi okullarda istihdam edilecek öğretmenlerin yetiştirilmesiydi. Bu bağlamda erkek öğretmen yetiştirmek için darülmualimin okulları kurulmuştur. Başlangıcı 1848 yılına dayanan bu okullar zamanla taşrada yaygınlaştırılmış 1915 yılında da Maraş'ta açılmıştır.

Araştırmamıza örnek teşkil eden Maraş Darülmualimin incelenirken başvuru esas kaynak Kahramanmaraş Lisesi arşivindeki öğrenci kayıt defteri olmuştur. İncelenen bu defterin tamamı dijital ortama aktarılmış ve transkribe edilmiştir. 1915-1922 yıllarını kapsayan Maraş Darülmualimin öğrenci kayıt defterinin yanında dönemin salnameleri, tarihçilerin kayıtları, ikinci el kitap ve makaleler bu çalışmanın kaleme alınmasında başvuru kaynaklar olmuştur.

Bu çalışma defterdeki kayıtlar çerçevesinde okulun öğrenci profilleri hakkında bilgi verecek, işlenen dersler, eğitim süresi ve yatay geçişler gibi konu saptanmasında aydınlatıcı bir rol oynayacaktır. Darülmualiminlerin taşradaki durumu ve işlerliği hakkında tespitlerde bulunulacaktır. Eğitim tarihinin yerel ve ulusal boyutlarına katkı sağlayacak veriler ortaya koyacaktır.

Osmanlı Devleti'nde Darülmualiminler

Osmanlı Devleti'nde 17. yüzyıldan sonra askeri alanda yapılmaya başlanan reform hareketleri zamanla genişletilmiş ve II. Mahmut döneminde sivil alanı da etkilemiştir. Askeri okullar, mahalle mektepleri ve medreselerin yanında eğitimin ortaöğretim kısmını oluşturmak için rüştiye mekteplerinin açılması kararlaştırılmıştır (Şanal, 2009, s. 222; Demirel, 2002, s.44). İlk olarak İstanbul'da 1839 yılında açılan rüştiye mektebi zamanla ülke genelinde yaygınlaştırılmıştır. Sayılarının çoğalması ile bu mekteplerde eğitim verecek öğretmenlerin

yetiştirilmesi sorunu ortaya çıkmış, rüştiye mekteplerine erkek öğretmen yetiştirmek için 16 Mart 1848 tarihinde Darülmualimin açılmıştır (Ergin, 1977, s. 571; Ahmet Cevdet Paşa, 1980; Altunaya, 2008, s.9). Mekatib-i Umumiye Nazırı Kemal Bey tarafından açılan bu okulun tam adı “Dersaadet Darülmualimin-i Rüşdi”dir (Konrapa, 1951, s.37-38). Darülmualimin mektebinin amacı öncelikle açılmakta olan rüştiye mekteplerine öğretmen yetiştirmek olsa da sadece bununla da sınırlı kalmamıştır. Türkiye’de etkili öğretim yöntemlerinin öğretilmesi ve bu doğrultuda öğretmenler yetiştirilmesi de amaçlanmıştır (Akyüz, 2008, s. 177; Akyüz, 2002a, s. 1-6; Akyüz, 2002b, s. 15-25).

Darülmualimin’in açılışı ve amacı *Takvim-i Vekayi*’de yayınlanan yazı ile halka duyurulmuştur* (Takvim-i Vekayi, nr.372, 23 R 1264).

Yazıda özetle şunlar dile getirilmiştir; Padişah, devletin ve milletin mutluluğunun temeli olan halkın eğitimine önem vermiş ve gerekli çalışmaların yapılmasını sağlamıştır. Padişah tarafından yayınlanan ferman ile eğitimin geliştirilmesini, kolaylaştırılmasını sağlamak için Meclis-i Maarif-i Umumiye kurulmuştur. Eğitim ile ilgili konular bu mecliste görüşülmekte ve mektepler sorunu ele alınmaktaydı. Mekteplerde verilecek bilimlerin, fenlerin öğretiminin kolay bir yöntemi bulunmalıdır. Aksi takdirde öğretimde yine güçlüklerle karşılaşılacaktır. Padişah tarafından yayınlanan iradede hem bu problemi gidermek hem de mekteplerin ihtiyaç duyduğu öğretmen ihtiyacını karşılamak için Darülmualimin kurulması, binasının yapılması söz konusu olmuştur. İrade gereği Fatih civarında Darülmualimin yapılmaya başlanmıştı. Şimdi bina olarak tamamlanan, öğretmen ve öğrencileri hazırlanan Darülmualiminin açılışı yapılmıştır. Arapça hocası Yahya Efendi okulun kuruluşu ve faydaları ile ilgili ilk konuşmayı yaparak derse başlanmıştır.

Meslek okulu olan Darülmualiminin açılışı Türk eğitim tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Öğretim süresi 3 yıl olarak belirlenen bu mektebe önce “baş hoca” unvanı ile Denizlili Yahya Efendi yönetici olarak atanmış ve 1850 yılına kadar görevde kalmıştır. 14 Ağustos 1850 tarihinde ulemadan olan Ahmet Cevdet Efendi, müdür unvanı ile Darülmualimin mektebinin yöneticisi olmuştur (Akyüz, 2006, s.31; Ülkütaşır, 1945, s.10). Gerek Sultan Abdülmecit gerekse Ahmet Cevdet Efendi, eğitime oldukça önem vermişlerdir. Ahmet Cevdet Efendi, batıdaki eğitim ile ilgili gelişmeleri takip etmiş, eğitim alanında önemli yenilikler yapmıştır (Ahmet Cevdet Paşa, 1991, s.37-38). Ahmet Cevdet Efendi’den sonra Ahmet Hilmi Efendi otuz yıl boyunca kurumun yöneticisi olmuştur (Koçer, 1991, s.57).

Darülmualiminin gelişmesi için önemli çalışmalar yapan Ahmet Cevdet Efendi, 1 Mayıs 1851 tarihinde Darülmualimin için bir Nizamname oluşturmuştur. Nizamnamede; Darülmualiminin, rüştiye mekteplerinin ruhu olduğunu, okulların temel unsurunun öğretmenler ve onları yetiştiren meslek okullarının olduğunu vurgulamıştı. Programın ilk dersi Usûl-i İfade ve Talim (Ders Verme ve Öğretim Yöntemi) diğer dersler Farsça, Aritmetik, Geometri, Alan Ölçümü, Astronomi, Coğrafya olmuştur. Öğretim süresi 3 yıl olarak belirlenen okula öğrenciler sınavla alınacaktı. Nitelikli öğretmen yetiştirilebilmesi için okula az sayıda öğrenci alınması kararlaştırılmıştı. Okula girebilmek için adayların Arapçayı anlayacak kadar bilmeleri şartı getirildiği için programa bu ders konulmamıştır. Ahmet Cevdet Efendi bu uygulama ile öğrencileri zor ve gereksiz bir çabadan ve medresenin etkisinden kurtarmaya çalışmıştır. Ahmet Cevdet Efendi, Nizamname ile çağdaş bir anlayışla, ilk kez “öğretmenin saygınlığı” kavramını ele alarak bu saygınlığın nasıl sağlanıp korunacağını açıklamıştır (Akyüz, 1990, s. 3-20; Gündüz, 2017). Nizamnameye göre; Darülmualimin öğrencileri medreselerden aktarıldığından dolayı orada sürdürdükleri alışkanlıkları bırakmaları gerekiyordu. Çünkü bu mektep medresenin devamı değildi, bu kurum medrese zihniyetinden uzak eğitimciler yetiştirecekti. Öğretmen adayları çok çalışarak kendilerini geliştirmelidir. Mezun olanlar başarı

* Yazı detaylı bir şekilde ekte sunulmuştur bkz. Ek.1

sırasına göre atanacak, atandığı görevi beğenmeyenlerin mezuniyeti elinden alınacak, öğrencilere görevlerine atanana kadar dolgunca burslar verilecekti. Böylece ekonomik bakımdan rahatlayan bireyin mesleğine daha bağlı olacağı dile getirilmiştir. Padişahın ve Ahmet Cevdet Efendi'nin gayretleri ile belirlenen ve tüm ülkede uygulanması planlanan nizamname maddeleri bir süre sonra değiştirilmeye, zamanla uygulama dışına çıkılmaya başlanmıştır. Darümualliminin daha sonraki yıllarda medresenin etkisinde kalmış ve bu durum II. Meşrutiyet yıllarına kadar devam etmiştir.

Darümualliminin açılması ile Osmanlı Devleti'nde çağdaş anlamda öğretmen yetiştirme sağlanmaya çalışılmıştır. Modern anlamda açılacak mekteplere, yeni metotlara göre eğitim almış kişilerin öğretmen yapılmasının önemi daha iyi anlaşılmıştır. Öğretmenlerin anlatılacak konuları bilmesinin yanında konuları nasıl öğreteceğini bilmesi, bilimsel yöntemleri kullanabilmesi hedeflenmiştir. Fakat öğretmen okulunun ilk eğitimcilerinin medrese hocalarından seçilmesi, öğrencilerinin de başka kaynak olmadığı için medreselerden aktarılacak olması bu kurumları geleneksel yapıdan ayıramamıştır (Kodaman, 1991, s.145; Ergin, 1977, s.572). Böylece öğretmen yetiştiren mektepler bir yandan modern temeller üzerine kurulmaya çalışırken bir yandan da medresenin etkisinde kalmıştır.

1868 yılına kadar Darümualliminden başka öğretmen yetiştiren okul açılmamıştır. 1862 yılından sonra sıbyan okulları ibtidai okullarına dönüştürülmüştür. Maarif Nezareti'ne bağlandığında bu mekteplerin öğretmen ihtiyacını karşılamak için 15 Kasım 1868 tarihinde Darümuallimin-i Sıbyan (ilkokul öğretmen okulu) açılmış ve müdürlüğüne de Mehmet Cevdet Efendi getirilmiştir (Berker, 1945, s.93; Öztürk, 1993, s.551). Devletin rüştiye mekteplerinden sonra ilkokullara da önem vermeye başlamasıyla açılan Darümuallimin-i Sıbyan'ın öğretim süresi iki yıl olara belirlenmiş, bu mektebe Arapça, Farsça, hesap gibi derslerden anlayan kişiler talebe olarak alınmıştır (Koçer, 1967, s.11). Fakat üzerinde önemle durulmasına rağmen ülkedeki sıbyan okullarının öğretmen ihtiyacı karşılanamamış ve Darümuallimin-i Sıbyan, 1874 yılında Darümuallimine bağlanmıştır (Kına, 2006, s. 78). 1868 yılında Bayezid'deki eski matbaa binasında ilkokullara öğretmen yetiştirecek olan Darümuallimin-i İbtidaiye mektebi açılmıştır. Böylece Darümualliminin hem ilkokul hem ortaokul şubesi açılmıştır (Konrapa, 1951, s.37-38; Bilim, 1984, s.194).

Eğitimin bütün konuları ele alan ve 1 Eylül 1869 tarihinde yayınlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile öğretmen yetiştirme sorunu genel esaslara bağlanarak öğretmen yetiştiren kurumlar bir çatı altında toplanmaya çalışılmıştır. Yüz doksan sekiz maddeden oluşan Nizamnamede on beş madde (52-67. maddeler) Darümuallimine ayrılmıştır (Düstur, 1289, s. 184-220). Darümuallimin'e yeni düzenlemeler getirilmiş, programları yenilenmiş, öğrenim süresi, okutulacak dersler ve öğrencilerin uyacakları kurallar detaylı bir şekilde belirlenmiştir. Bu nizamnamede özetle şu şekildedir (Nafi Atuf, 1930, s. 469-509; Mahmud Cevad, 2002, s. 415-417);

İstanbul'da büyük bir Darümuallimin kurulacaktır. Bu kurum; rüştiye, idadi, sultani şubelerinden oluşacak ve her şubenin biri Edebiyata, öteki Ulum ve Fünuna mahsus iki bölümü bulunacaktır. 1868 yılında açılmış olan Darümuallimin-i Sıbyan da bu büyük Darümuallimin mektebinin parçası olacaktır. Ayrıca Darümuallimin'in Rüştiye şubesinde 40, İdadiye ve Sultaniye şubelerinde 30'ar olmak üzere 100 öğrencisi bulunacaktır.

gibi konulara değinilmiştir.

Rüştiye şubesi ile eğitime başlayan Darümuallimin, 1870 yılına kadar rüştiye şubesiyle sınırlı kalmıştı. İdadi mekteplerinin ülke genelinde açılmaya ve yaygınlaştırılmaya başlanmasıyla idadi mekteplerine öğretmen yetiştirmek üzere 1874 yılında Darümuallimin-i idadi şubesi açılmıştır (Konrapa, 1951, s. 8). Kapatılan sıbyan şubesi ise Mehmet Cevdet Efendi'nin çabalarıyla 1872 yılında tekrar açılmış ve müdürlüğüne Mehmet Cevdet Efendi

getirilmiştir. 1874 yılında “İstanbul Darümuallimini” sıbyan, rüştiye, idadiye şubelerini ihtiva eden bir okul haline gelmiştir. Bu kurumların eğitim süresi sıbyan şubelerinde iki, rüştiye ve idadi şubelerinde üç yıl olarak belirlenmiş ve ders programlarında da birtakım düzenlemeler yapılmıştı (Mahmut Cevad, 2002, s.135). 1892 yılında yürürlüğe giren yeni nizamnameye göre İstanbul Darümuallimine âliye şubesi açılarak şubeler değişmiştir. Bu tarihten itibaren ibtidaiye, rüştiye ve âliye şubelerinden oluşan Darümualliminde her şubenin eğitim süresi iki yıl olup öğrencilerin tamamı burslu okuyor ve mecburi hizmetle yükümlü tutuluyordu.

Darümualliminin ülkedeki erkek öğretmen ihtiyacını karşılaması, kızlar için açılan rüştiye ve sıbyan mekteplerinin bayan öğretmen istemesi üzerine kız öğrenciler için de bir öğretmen okulunun açılması kararlaştırılmıştır. 1870 yılında Darümuallimat (Kız Öğretmen Okulu) açılmış ve Darümuallimindeki gibi modern bir şekilde oluşturulmak ve yaygınlaştırmak hedeflenmiştir (Karal, 1988, s. 207-208).

Osmanlı Devleti’nde II. Abdülhamit döneminde diğer eğitim kurumları gibi Darümuallimin de sadece İstanbul ile sınırlı kalmamış, pek çok vilayet merkezinde açılması kararlaştırılmıştır (Unat, 1964, s.33). Devletin ilkökul öğretmen ihtiyacının tümünün İstanbul Darümuallimin mezunlarıyla karşılanamayacağı bildiğinden dolayı taşrada öğretmen yetiştirme fikri hemen uygulamaya konmuştur. 14 Kasım 1882 tarihinde alınan bir kararda vilayet merkezlerinde birer Darümuallimin-i Sıbyan’ın açılması söz konusu olmuştur (BOA. İ.MMS, 73/3350, 8. Ra. 1300). 1875 yılında Bosna, Girit ve Konya’da açılan darümuallimlere ek olarak 1882 yılından itibaren Kosova, Sivas, Amasya, Bursa, Selanik, Aydın, Halep, Elazığ, Van ve Musul vilâyet merkezlerinde darümuallimin okulları açılmıştır (Akyüz, 2008, s. 250; Öztürk, 1998, s.15). 1894 yılına gelindiğinde ise Edirne, Selanik, Erzurum, Konya, Trabzon, Sivas, Ankara, Halep, Suriye, Beyrut, Adana, Kastamonu, Diyarbakır, Yanya, Manastır vilayetlerinde darümuallimin mektepleri açık olup eğitim öğretim yapıldığı bilinmektedir (BOA. MF.MKT., 267/1, 14. Z. 1312; Taşer, 2010, s.63).

Taşralarda açılan Darümualliminlerin büyük bir kısmı ibtidai mekteplerine öğretmen yetiştirmek üzere açılmıştır (Taşer, 2010, s. 63). Ülkede 1905-1906 yıllarında İstanbul ile beraber toplam 33 Darümuallimin mektebinin bulunduğu görülmektedir (Kodaman, 1999, s.153). Sancak ve bazı vilayette bulunan darümuallimlerin bir kısmının zamanla öğretmen, talebe, bina bakımından eksiklikleri söz konusu olmuştur. Bu mekteplerin 1-2 öğretmeni ve 10-30 arası değişen öğrencisi olmuştur. Vilayet merkezlerindeki darümuallimin mekteplerinde yeteri kadar öğrenci bulunamaması, bulunan öğrencilerin de istenilen niteliklere sahip olmaması, öğretmen sorununu daha da güçleştirmiştir. Fakat buna rağmen vilayetlerde darümualliminlerin açılmasına devam edilmiştir.

II. Meşrutiyet’in ilanında ülkede bulunan darümuallimin mekteplerinin sayılarında düşüşler olmuştur. 1905-1908 yıllarında vilayet ve sancaklardaki mektepler ile ilgili verilen bilgilere göre taşrada 27 mektebin olduğu görülmektedir (Alkan, 2000, s.119-160). Bu dönemde de yaşanan sorunlar, eğitim ve eğitimcilerle ilgili tartışmalar devam etmiştir. Selim Sabit Efendi, Emrullah Efendi Satı Bey, İ. Hakkı Baltacıoğlu, Nafi Atuf Kansu gibi dönemin önemli kişileri eğitim üzerine eğilmiş ve öğretmen yetiştirme konusu daha fazla tartışılmaya başlanmıştır (Bilir, 2011, s. 231). Osmanlı Devleti’nde Meşrutiyetin ilanından sonra 1910 yılında vilayetlerde bulunan Darümuallimin okullarının sayısı 32 olmuştur (BOA. MF.İST., 10/12, 9. L. 1328). 1911-1912 yıllarında 30 adet Darümuallimin bulunmaktadır (BOA. MF.ALY., 37/24, 4 R. 1331). Ergün (1996, s. 317), 1914 yılına gelindiğinde sayıları artan darümualliminlerin sadece 22’sinin aktif olup bunların; İstanbul, Erzurum, Bitlis, Basra, Van, Yemen, Edirne, Adana, Ankara, Aydın, Bağdat, Beyrut, Halep, Bursa, Diyarbakır, Şam, Sivas, Trabzon, Kastamonu, Konya, Elazığ ve Musul olduğunu söylemektedir.

1913-1914 yılına ait bilgilerde eğitim öğretim veren darülmualiminler ve açılış tarihleri aşağıdaki gibidir (Taşer, 2010, s.68; Alkan, 2000, s.119-160).

Tablo 1: 1913-1914 yılında eğitim öğretim veren Darülmualimin ve kuruluş tarihleri

Darülmualimin Adı	Kuruluş Tarihi
Konya Darülmualimini	1875
Edirne Darülmualimini	1882
Trabzon Darülmualimini	1890
Musul Darülmualimini	1899
Bursa Darülmualimini	1906
Adana Darülmualimini	1909
Bağdat Darülmualimini	1900
Beyrut Darülmualimini	1909
Halep Darülmualimini	1909
Diyarbakır Darülmualimini	1909
Sivas Darülmualimini	1909
Şam Darülmualimini	1909
Mamuretülaziz Darülmualimini	1909
Kastamonu Darülmualimini	1909
Ankara Darülmualimini	1910
İzmir Darülmualimini	1911

Darülmualiminlerin açılış tarihleri vilayet merkezlerin siyasi, sosyo-ekonomik yapısı ve eğitim seviyesine göre farklılık göstermiştir. Genel olarak tablolara baktığımızda, taşralarda açılan bazı darülmualiminler çeşitli sebeplerden dolayı kapatıldığından eğitim veremediğinden dolayı sayılarının yıldan yıla değiştiği hatta bazı yıllarda kapatılıp tekrar açılan darülmualiminlerin dikkate alınmadığı görülmüştür.

1915 yılında öğretmen yetiştiren okullarda bir takım düzenlemelere gidilmiş, “Darülmualimin ve Darülmualimat Nizamnamesi” ilan edilmiştir (Darülmualimin Darülmualimat Nizamnamesi, 1915). Nizamnamede Darülmualiminlerin teşkilatı ve idari yapısı, okula kabul şartları, idare ve muallimler ve dersler ile ilgili önemli değişiklikler yapılmıştır. Buna rağmen I. Dünya Savaşı’nın da etkisiyle darülmualiminlerin öğretmen ve öğrenci sayılarında azalmalar olmuştur. Savaş yıllarının olumsuz şartları nedeniyle bu okullara rağbet azalmış, okulların giderleri ve öğretmen maaşları vilayet bütçelerince karşılanamamıştır. Millî Mücadele yıllarında durum ağırlaşarak devam etmiş, Mondros Mütarekesi’nden sonra çoğu ülke sınırları dışında kalan taşra darülmualiminleri kendiliğinden kapanmıştır.

1923-1924 eğitim yılı başında İstanbul Darülmualimini dâhil Türkiye’de on üç öğretmen okulu kalmıştır. 1923 tarihinde yürürlüğe giren bir kanunla bütün okulların masraf ve maaş giderleri Maarif Vekâleti bütçesinden karşılanmaya başlanmış, daha sonra öğretmen yetiştirme konusu yeni esaslara bağlanmıştır (Öztürk, 1993, s.552; Başer ve diğerleri, 1995, s.15).

Maraş Darülmualimin Mektebi

Halep Salnamesindeki bilgilere göre Maraş Sancağında 1885 yılında 1 rüştiye (150 öğrencisi), Elbistan kazasında 1 rüştiye (75adet öğrenci), 57 sıbyan mektebi bulunmaktadır. 1908 yılında ise Maraş sancağında 1 nehari (gündüz) idadi mektebi, 10 ibtidai mektebi, 1 inas (kız) ibtidai mektebi vardır (Salname-i Vilayet-i Haleb, 1302, 1326). 1890’lı yıllarda Maraş sancağında bulunan okullar hakkında bilgi veren Cuinet’e göre; 25 Maraş’ta 14 Elbistan kazasında olmak üzere 39 adet hukuk ve din temelli eğitim veren medrese, 57 adet Sıbyan Mektebi (3731 öğrenci) bulunmaktadır. Sancakta 150 öğrencisi bulunan 1 rüştiye mektebi ve Elbistan’da 75 öğrencisi bulunan 1 rüştiye mektebi olmak üzere toplam 2 rüştiye mektebi vardır. Ayrıca Cuinet, Maraş’ta bulunan mekteplerin masraflarının devlet tarafından karşılandığını fakat yatılı ve yarı-yatılı hizmet veren Maraş rüştiye mektebinde bulunan

öğrencilerin bazı özel harcamaları aileleri tarafından karşılandığını ifade etmektedir (Cuinet, 2001, s. 87-95).

Ulaştığımız bilgilerde, verdiğimiz tablolarda 1914 yılına kadar taşralarda açılan darümualliminler arasında Maraş Darümualliminin bulunmadığı görülmektedir. Maraş Darümualliminin mektebinin tam olarak ne zaman açıldığını bilmemekle birlikte Osmanlı arşivinde 1337 (1919) yıllarına ait belgeler bulunmaktadır (BOA. DH. UMVM., 34/24, 30 Za 1337; BOA. DH. UMVM.,43/77, 13 M 1339). Kahramanmaraş Lisesi'nin arşivinde yaptığımız taramalar sonucu Darümuallimine ait öğrenci kayıt defterinin bulunması bu mektebin açılış tarihini açıklığa kavuşturmuştur. Rutubetli halde bulunan dışı siyah deri ve mukavva kaplı B3 boyutunda olan bu defterde Darümuallimin öğrencilerine ait bilgiler bulunmaktadır (Maraş Darümuallimin Kayıt Defteri (1331-1338)[†]. Defterde 1915 yılında öğrenci kaydının yapıldığı görülmüştür. Bu durumda bizlere 1914 yılına kadar kurulan mektepler arasından bulunmayan Maraş Darümualliminin 1915 yılında kurulduğunu, öğrencilerinin bulunduğunu göstermektedir. Bu bilgiyi doğrulayan bir diğer kaynak ise Besim Atalay (1339)'dır. 1332 (1916) yılında Maraş Maarif Müdürlüğü yapan Besim Atalay, Maraş merkezde dört senelik Darümuallimin bulunduğunu ve 1331(1915) senesi Eylülünde açıldığını belirtmiştir (Atalay, 1339, s. 180-181). Gökhan (2011, s. 355); darümuallimin mektebinin 1915 yılında açıldığını ve bu okulun Katoliklere ait Abarabaşı Kilise'sinin bir bölümünde eğitime devam ettiğini iddia etmiştir.

1916 yılında daha fazla sayıda öğrenci yetiştirmek için Darümualliminin genişletilmesi ve ek olarak kızlar içinde bir öğretmen okulu (Darümuallimat) açılması söz konusu olmuştur. 1917 yılına gelindiğinde Maraş Darümualliminde eğitim ve öğretimi geliştirmek ve genişletmek için yapılan çalışmalar devam etmiştir. 15 Kasım 1917'de Maraş Meclis-i Umumi tarafından okunan bilgilendirme raporunda; var olan ve yeni açılması planlanan okullarda görev yapacak olan öğretmenlerin yetersiz olduğuna ve bir kısmının darümuallimin mezunu olmadığına dikkat çekilmiştir. Sonuç olarak darümuallimin üzerinde durularak bu okulun yatılı olması (leyli) düşünülmüş ve 1919 yılında Maraş Darümuallimini yatılı okula dönüştürülmüştür. Bu okulun masraflarının karşılanması için adi bütçeden değil de fevkalade (yüksek) bütçeden para ayrılması karara bağlanmıştır (Gümüştalan, 2012, s. 125; Gökhan, 2011, s. 335).

Maraş Darümuallimine ait olan öğrenci kayıt defterinde, dört yıl boyunca öğretmen yetiştirme eğitiminin verildiği ve verilen derslerden çıkarım yapılarak mektebin Darümuallimin-i ibtidaiye olduğu yani ibtidai mekteplerinin (ilkokul) öğretmen ihtiyacını karşılamak için açıldığı anlaşılmaktadır. Kayıt defterin sayfalarında eksiklikler olmasına rağmen kayıtları yapılan öğrencilerin adları, baba ve anne adları, doğum tarihleri ve ikametleri verilmiştir (Maraş Darümuallimin Kayıt Defteri, 1331-1338)[‡]. Bu deftere göre kayıt olunan öğrencilerin ikamet ve doğum tarihleri aşağıdaki gibidir;

Tablo 2: Talebelerin doğum tarihleri ve ikamet ettiği yerler

Doğum Tarihleri	İkametler
1315 (1899)	Maraş
1321 (1905)	Elbistan
1317 (1901)	Erzurum
1321 (1905)	Maraş
1316 (1900)	Elbistan
1315 (1899)	Maraş
1315 (1899)	Elbistan
1314 (1898)	Elbistan

[†] bkz. Fotoğraf 1

[‡] bkz. Fotoğraf 2-3

Maraş Darülmualiminin öğrencilerinin mektebe kayıt tarihleri ve bu mektebe kayıt olan öğrencilerin tahsil durumu ise şu şekildedir (Maraş Darülmualimin Kayıt Defteri, 1331-1338):

Tablo 3: Maraş Darülmualimin kayıt defterinde bulunan öğrencilerin bilgileri

Kayıt Tarihi	Geldiği Mektep	Eğitim Durumu
1332 (1916)	Maraş-	Birinci Sınıf
1338 (1922)	Elbistan merkez numune mektebinden § mezun olmuştur.	Birinci sınıf
1332 (1916)	Elbistan mekteb-i ibtidai mektebinden mezun olmuştur.	Birinci sınıf, İkinci sınıf
1331 (1915)	Şartları sağladığından dolayı mektebe kabul olundu lakin askere gittiğinden 1335 yılında mektebe başlamıştır.	Birinci sınıf
1331 (1915)	Maraş Rüştüye şahadetnamesiyle birinci sınıfa kayıt	Birinci sınıf, İkinci sınıf
1331 (1915)	Haleb Darülmualimin'den birinci sınıfa kaydolmuş 1331 yılında Maraş Darülmualimin'e gelmiştir.	Dördüncü sınıf okumuş ve şahadetname almış
1335 (1919)	Haleb Sultanisi** öğrencisidir.	Sadece Dördüncü sınıf eğitimini tamamlamış şahadetname almış
1335 (1919)	Haleb Darülmualimin talebesi iken kayıt aldırılmıştır.	Dördüncü sınıf eğitimini tamamlamış şahadetname almış
1331 (1915)	Maraş Mekteb-i İdadi†† mezunu	(Dört yıl eğitimini almış) şahadetname var
1332 (1916)	Maraş-	Birinci sınıf, İkinci sınıf
1338 (1922)	Maraş Mekteb-i İdadi'nin (altıncı sınıftan nakil)	Dördüncü sınıf eğitimini almıştır ve mezun olmuştur.
1335 (1919)	Maraş İdadi mektebi (altıncı seneden nakil)	Dördüncü sınıf eğitimini almıştır ve mezun olmuştur.
1331 (1915)	Elbistan Numune Mektebi mezunu	(Dört sene eğitim almış) (şahadetname sureti var)

Bu tablodaki bilgilerden anlaşılacağı üzere ibtidai mektebinden ve rüştiye mektebinden mezun olan kişiler aldıkları şahadetnameler (diploma) ile bu mektebe başvurabilmiştir. İdadi mektebinin veya sultani mektebinin altıncı senesinde (son senesinde) okuyan bir öğrenci Darülmualimine geçiş yapmış ve Darülmualiminin son sene (dördüncü sınıf) eğitimi verilerek mezun edilmiştir. Daha önceleri açılmış olan Haleb Darülmualimin mektebini kazanıp yatılı okurken Maraş'ta Darülmualimin açılmasıyla kaydını buraya aldırılanlar dahi olmuştur. Ayrıca mektebe kayıtlı olan herkesin şahadetname alamadıklarını bazılarının sadece birinci ikinci sınıf eğitimini aldığı da görülmektedir.

Maraş Darülmualimin öğrenci kayıt defterinde talebenin kişisel ve ikamet bilgilerinin yanı sıra devam sureti kısmı bulunmaktadır. Defterde bu kısım tüm öğrencilerde tamamen boş bırakılmıştır. Mektebe alınan öğrencilerden kefil de istenmiştir.

Defterde Darülmualimin mektebinde öğrenim gören öğrencilerin 1. sınıftan dördüncü sınıfa kadar aldıkları dersler ve bu derslerden yapılan imtihanların sonuçları bulunmaktadır. Mektebe 1. sınıftan kayıt olan öğrencilerin öğrenim süresince notları detaylı bir şekilde

§ Numune Mektebi olarak adlandırılan "Numune Mekteb-i İptidaiye" mektepleri altı senelik olup diğer ibtidai mekteplerinden farkı Fransızca derslerinin ağırlıkta olması, daha büyük binalarda bulunması ve hocalarının daha yüksek maaş almalarıdır. Abdurrahman Şeref Bey tarafında kurulan Numune Mektebi, Fransızca derslerinin saatlerini çoğaltmak, hatta bazı dersleri Fransızca okutmak fikriyle İstanbul'da üç yerde, Kadıköy'de, Kasımpaşa'da ve Nişantaşı'nda açılmıştı (Ergin, 1977: s.1420-21).

** Lise derecesinde eğitim veren okullara verilen ad

†† Lise derecesinde eğitim veren okullara verilen ad

belirlenmiştir. Mektebe geçiş ile kayıt olunan öğrencilerin başlatıldıkları sınıftan itibaren kayıtlarının tutulduğu ve sınav notlarının kayıt edildiği görülmektedir. Kayıtları incelediğimizde tüm öğrencilerin olmasa da çoğunun imtihan sonuçları yıl yıl verilmiştir. Bazı öğrenciler bir yıl eğitim alıp bıraktıklarından sadece birinci yıl imtihan sonuçları kayda alınmıştır. İmtihan sonuçları genel olarak incelediğimizde puanların 10 üzerinden değerlendirildiği ve öğrencilerin çoğunun 5 ve üzeri puanlar aldığı görülmektedir. Hatta 9-10 notunun çoğunlukta olduğu görülmekte olup 5 puan altına rastlanılmamıştır. Defterdeki imtihan sonuçlarındaki tabloda dersler ile ilgi çıkarımlarda yapmak mümkündür. Burada derslerin bazıları dört yıl boyunca verildiği gibi bazıları sadece belirli bir yılda verilmiştir. Nebatat, Tabakat, Kıraat-ı Arabî, Cebir, Kozmografya, Usul-u Defter, Hayvanat, Tatbikat, Hıfzıssıhha-i Mekatib gibi dersler sadece bir yıl (dördüncü sene) verilmiş iken Hat dersi ilk yıl verilmiş diğer yıllar verilmemiştir. Genelde kız mekteplerinde bulunan el işleri dersinin Darümuallimin’de de verildiği görülmektedir.

Ayrıca Maraş Darümuallimin öğrenci kayıt defterinde öğrencilerin şahadetname (diploma) notlarına ait çizelge de bulunmaktadır. Bu çizelgede öğrencinin mezun olduğunda aldığı dersler ve notları rakam ve yazı ile belirtilmiştir. 10 üzerinden belirlenen notlar sonuçlandırılarak Şahadetname derecesi de belirtilmiştir. Defterde kaydı yapılan öğrencilerin şahadetname dereceleri Aliyyü’la lâ (10-9) A’lâ, (8) Karib-i a’lâ (7) şeklindedir.

Bazı öğrencilerin dört yıl öğrenim boyunca aldıkları imtihan sonuçları ve şahadetname örneği bulunmasına rağmen bazı öğrencilerin ise sadece şahadetname sureti belirtilmiş, imtihan sonuçları boş bırakılmıştır. Bazı öğrenciler ise eğitimlerini yarım bıraktığından dolayı imtihanların sonuçları kayda alınmış olup şahadetname almamışlardır. Yatay geçiş ile dördüncü sınıfa kayıt olan öğrencilerin dördüncü sene imtihan sonuçları ve şahadetname sureti de detaylı bir şekilde belirtilmiştir (Maraş Darümuallimin Kayıt Defteri, 1331-1338)^{††}.

Defter dikkate alınarak 1915-1922 tarihleri arasında Maraş Darümualliminde verilen dersler aşağıda gösterildiği gibidir:

Tablo 4: Maraş Darümuallimin’de verilen dersler

Dersler	
Kur’an-ı Kerim ve Tevcid	Ezber ve İnşad
Malumat-ı Diniye	Tahrir
Sarf ve Nahv	Kıraat-ı Arabî
Kıraat ve İmla	Kozmografya
İlm-i Ahval-i ruh	Usul-ı defteri
Fenn-i Terbiye	Coğrafya
Lisan	Tarih
Hesap	Fizik
Cebir	Kimya
Hendese	Hayvanat
Tabakat	Nebatat
Hikmet-i Tabiiyye	Hat
Ziraat	El işleri
Resim	Tebiyeye-i Bedeniye
Musiki	Hıfzıssıhha-i Mekatib
Teşrih ve Fizyoloji ve Beşer	Malumat-ı Ahlakiye ve Medeniye ve İktisadiye

Taşra darümualliminlerde temelde aynı dersler okutulsa da darümualliminler arasında farklılıklar olmuştur. Darümualliminler için hazırlanan programlar, okulun niteliğine göre de zaman içerisinde değiştirilmiştir. Maarif Salnamesine göre (1321, s. 127) 1900 yılında Darümualliminin-i İbtidaiye de okutulan dersler: Kurân-ı Kerim maa Tecvid ve Fıkh-ı Şerif, Kavâid-i Farisi, Türkçe Kavaid ve İmlâ, Fransızca, Usûl-ı Tedris, Hüsn-ü hat, İnşa, Coğrafya-

^{††} Bkz. Fotoğraf 4

yı Umumi ve Osmanî, İlm-i Eşya, Arabi Sarf ve Nahv, Tarih-i İslâm, Hesap idi. 1915 yılında Maarif-i Umumiye Nezareti'nin hazırlamış olduğu Darümuallimin-i İbtidailere Mahsus Müfredat Programı ise şu şekilde oluşturulmuştur (Darümuallimin-i İbtidailere Mahsus Müfredat Programı, 1331, s.5-6).

Tablo 5: Darümuallimin-i İbtidailere mahsus müfredat programı (1915)

Dersler	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf
Malumât-ı Diniye-Kurân-ı Kerim	1	1	-	-
İbadet	3	1	1	-
Siret-i Nebeviye	-	-	-	1
Türkçe Sarf ve Nahv	2	2	-	-
Türkçe Kıraat ve İmlâ	2	2	2	-
Türkçe Ezber ve İnşad	1	1	1	-
Türkçe Tahrir	1	1	1	-
Türkçe Kavaid-i Edebiye ve Kıraat	1	1	1	-
Türkçe Usûl-ı Tahrir	-	-	1	1
Hat	1	-	-	-
Lisan-ı Ecnebi	2	2	1	1
Hesap	3	2	1	-
Cebir	-	-	-	2
Resim Hat, Hendese ve Fenn-i Mesahe	1	2	2	2
Kozmografya	-	-	-	1
Usul-ı Defteri	-	-	-	1
Coğrafya	2	2	1	1
Tarih	2	2	2	1
Fizik	1	2	1	1
Kimya	1	1	1	-
Hayvanat	2	-	-	-
Nebatat	-	2	-	-
Tabakat	-	-	1	-
Teşrih ve Fizyoloji Beşer ve Hıfzısıhha	-	-	1	1
Hıfzısıhha-i Mekatib	-	-	-	1
Ziraat	-	-	3	3
Fenn-i Terbiye	-	-	3	3
Mûsikî ve Gına	2	2	2	-
El İşleri	2	2	2	2
Terbiye-i Bedeniye	2	2	2	-
Resim	2	2	2	1
Ahlak Malumat-ı Medeniye	-	1	1	1
Tatbikat	-	-	-	9

Bu tablolardaki ders programlarından anlaşıldığı üzere Maraş Darümuallimin’de verilen derslerin Darümuallimin-i İbtidaiye derslerden pek farkı olmadığı açık bir şekilde görülmektedir (Maarif Salnamesi, 1319, s. 120-122; 1321, s. 122-123).

Kurtuluş Savaşı yıllarında ülkenin, şehrin işgal altında olması sebebiyle Maraş Darümuallimin ile ilgilenilememiş, uygulama yapılamamış ve eğitim aksamıştır. Hatta bu yıllarda Maraş Darümuallimin Müdür muavini olarak görev yapan Şahin Efendi, işgal yıllarında görevini bırakarak İstanbul’a gitmesi üzerine maaşının İstanbul Vilayet bütçesinden verilmesi kararlaştırılmıştır (Gökhan, 2011, s. 335).

1920 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisin açılıp çalışmaya başlanmasıyla eğitime verilen önem artmıştı. Mustafa Kemal, yeni kurulacak devletin güçlü temellere oturabilmesinin başarılı bir eğitimden geçtiğini görüyordu. Yapılan çalışmalar ile imkânlar dâhilinde bütün vilayetlerde öğretmen okulunun açılması planlanmış ve 1921 yılında Maraş’a da öğretmen okulunun açılması kararlaştırılmıştı. Böylece Kurtuluş Savaşı yıllarında eğitimi duraksayan Maraş Darümuallimin Mektebi, Maraş Özel İdare Müdürlüğü tarafından yeniden eğitime

başlamıştır. Fakat okul kısa bir süre sonra öğretmen ve öğrenci yetersizliği, bina sıkıntısı ve bütçe darlığı gibi nedenlerden dolayı kapatılmak istenmişti. Maraş'ta genel Meclis üyesi olan Elbistan eşraflarından Hulusi Söğütlü ve Abdullah Sezer Bey'ler okulun her türlü masrafının mahallen karşılayacağını söyleyerek okulun Elbistan'a naklini istemişlerdir. Bu isteğin kabul edilmesiyle okul Elbistan'a nakledilmiş ve okulun adı değişmeyerek "Maraş Darülmuallimin Mektebi" olarak öğretime başlamıştır. Bina olarak eski Gazipaşa Okulu binası tahsis edilmiştir. Tarih öğretmeni Adil Bey, okul müdürü olarak atanmış ve diğer öğretmenlerde yerel yöneticilerden temin edilerek sınav ile okula öğrenciler alınmıştır (Kuyumcu, 2002, s. 64).

O dönemi Maraş Darülmualiminde öğrenci olan Osman Necati Erginöz anılarında okul hakkında şunları söylemiştir (Kuyumcu, 2002, s. 65);

Okulumuz yatılı ve gündüzlü kısımlardan oluşuyordu. Okulumuzda yatılı olarak kalan iki kişi vardı. Göksunlu Selami ve Pazarcıklı Sadık. Bir anda üç sınıf birden oluşturuldu. Üçüncü sınıfta sadece iki kişi vardı, bizler ikinci sınıfta onbir kişiydik, birinci sınıf ise hayli kalabalıktı. İkinci sınıfa alınan bizler, bu sınıfa sınav ile alınmıştık. O yıl bütün arkadaşlar sınıflarımızı geçtik. Tabiiye ve bütün dersler kitap, takrir metotları ile işlenirdi. Tabiiye hocamız, Halep Öğretmen okulu'ndan mezun olan Beşir Beyreli idi. Suyun üç hali ile havanın varlığını deneylerle göstererek işledi. Bir defasında sınıfa gaz ocağı, buz ve su getirmişti. Deneyler yaparak suyun bize üç halini göstermişti. Ziraat öğretmenimiz, bir ağacın kısımlarını anlatmak için tahtaya bir şekil çizmişti. Oysaki okulun bahçesinde birçok ağaç vardı. Matematik dersleri de yazıp çizilerek gösterilirdi. Yılsonunda her öğrenci yazılı ve sözlü sınavdan geçirilirdi. Öğretmen dâhil üç kişilik bir ayırtman heyeti öğrencilerin durumunu tespit ederlerdi...

İncelediğimiz defterde 1919-1922 yılları arasında öğrenci kaydına rastlanmamıştır. Bu durumun; Kurtuluş savaşının yaşanması, şehrin işgal altında olmasından dolayı 1919 yılından sonra öğrenci kayıtlarının yapılamadığı 1922 yılında sonra okulun Elbistan'a taşınmasıyla öğrenci kaydına devam edildiğini bizlere göstermektedir.

Maraş Darülmuallimin 1922 yılında Sivas'a nakledilmiştir. Öğretmenler çevre vilayetlere gönderilirken öğrencilerin de Adana veya Sivas'a giderek kayıtlarını yaptırmaları istenmiştir. Bunun üzerine öğretmenler ve öğrencilerin önemli bir kısmı hazırlıklarını yaparak Sivas'a gitmiş ve buraya nakledilen Darülmuallimine devam etmişlerdir (Kuyumcu, 2002, s. 65).

1923 yılında Cumhuriyet'in ilanıyla eğitim-öğretim alanında yenilikler yapılmaya devam edilmiş, ülkedeki tüm öğretmen yetiştiren mekteplerin (Darülmuallimin-Darülmuallimat) adı 1924 yılında Öğretmen Okulu olarak değiştirilmiştir.

Sonuç

Tanzimat döneminde 1848'de açılmasına karar verilen Darülmuallimin okulları eğitim tarihinde önemli bir adım olmuştur. Bu okullar iptidai mekteplerine ve rüştiyelere öğretmen yetiştirmek için İstanbul'da açılmıştır. II. Abdülhamit döneminde tüm ülkede yaygınlaştırılmıştır. Darülmuallimin mektepleri, sayılarının arttırılmasına rağmen ülkenin öğretmen ihtiyacını karşılamakta yeterli olamamıştır. Bu okullar nitelik ve nicelik bakımından iyi bir seviyede olmasına rağmen öğretmen yetiştirme sorunu sürekli devam etmiş, öğretmen ihtiyacı eskiden olduğu gibi medreseden destek alınmıştır.

Bu çalışma ile eğitim tarihinde önemli bir yer edinen Darülmualliminler incelenmiş ve Maraş Darülmuallimin örneği ele alınarak bir taşra darülmualliminin durumu irdelenmiştir.

Ülke genelinde darülmualliminlerin taşrada yaygınlaştırılması sonucu Maraş'ta da 1915'te Darülmuallimin açılarak şehrin öğretmen ihtiyacı karşılanmaya çalışılmıştır. Bu okulun öğrenci kayıt defteri, arşiv belgeleri ve ikinci el kaynaklar ile yapılan incelemeler sonucunda 1915-1922 yıllarında Maraş Darülmuallimin hakkında önemli bilgilere ulaşılmıştır. Buna göre darülmualliminde eğitim hayatının Eylül-Haziran ayları arasında olduğu, öğrencilerin hal ve hareketlerinin yazılı olarak belirtildiği, öğrencilerin mektepten ayrılması veya memuriyete

gitmemesi durumunda alınacak tazminat için kefil kaydının olduğu, ders notlarının 10 üzerinden belirlendiği ve eğitim süresinin dört yıl olduğu görülmüştür. Öğrencilerin kişisel bilgileri, devam suretleri, imtihan sonuçları ve şahadetnameleri hakkında bilgilere ulaşılmıştır. Ayrıca çalışma ibtidai mektebinden ve rüştiye mektebinden mezun olan kişilerin aldıkları şahadetnameler ile bu mektebe başvurabildiğini, idadi mektebinde veya sultani mektebinde okuyan bir öğrencinin Darümuallimine geçiş yapabildiğini ve buradan mezun olabildiğini bizlere göstermiştir. Daha önceleri açılmış olan Halep Darümuallimin mektebini kazanıp yatılı okurken Maraş'ta Darümuallimin açılmasıyla buraya yatay geçişlerin yapıldığı görülmüştür. Mektebe kaydolun herkesin öğretmen olmadıkları, eğitim almak için de bu mektebe gidildiği anlaşılmıştır. Büyük Savaş yıllarının tüm hayatı etkilediği gibi eğitim hayatını da olumsuz etkilediği, kesintiye uğrattığı Maraş Darümuallimin örneği ile bir kez daha ortaya konmuştur.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde Darümualliminlerin taşradaki işleyişi konusunda önemli bilgiler veren bu çalışma ile Maraş Darümualliminin eğitim durumu açıklığa kavuşturulmaya çalışılmış, dersleri, öğrencileri ve işleyişi gibi konular irdelenmiştir.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). İ.MMS. 73/3350, 8. Ra. 1300.
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). MF.MKT. 267/1, 14. Z. 1312.
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). MF.İST. 10/12, 9. L. 1328.
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). MF.ALY. 37/24, 4 R. 1331.
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). DH. UMVM. 34/24, 30 Za 1337.
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). DH. UMVM. 43/77, 13 M 1339.

Resmi Yayınlar

- Maraş Darümuallimin Kayıt Defteri(1331-1338). Kahramanmaraş Lisesi Kütüphanesi.
 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi (1289). Düstur I.Tertip, C. II, İstanbul: Matbaa-i Amire.
 Maarif Salnamesi (1316). İstanbul: Matbaa-i Amire.
 Maarif Salnamesi (1319). İstanbul: Matbaa-i Amire.
 Maarif Salnamesi (1321). İstanbul: Matbaa-i Amire.
 Darümuallimin Darümuallimat Nizamnamesi (1915). İstanbul: Matbaa-i Amire.
 Darümuallimin-i İbtidailere Mahsus Müfredat Programı (1331). Maarif-i Umumiye Nezareti
 Telif ve Tercüme Dairesi. İstanbul: Matbaa-i Amire.
 Salname-i Vilayet-i Halep (1302).
 Salname-i Vilayet-i Halep (1326).
 Takvim-i Vekayi, 23 R 1264, numara: 372.

Araştırma- İnceleme Eserler

- Adıvar, A. (1982). *Osmanlı Türklerinde İlim*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
 Akyüz, A. (1990). Darümualliminin İlk Nizamnamesi (1851) Önemi ve Ahmet Cevdet Paşa. *Millî Eğitim*, Mart, 95, 3-22.
 Akyüz, A. (2002a). Osmanlı'da Açılan İlk Öğretmen Okulları. *Toplumsal Tarih*, 105 (Eylül), 1-6.
 Akyüz, A. (2002b). Türkiye'de Çağdaş Anlamda Öğretmenlik Mesleğinin Doğuşu, *Türkler Ansiklopedisi*, 15, 15-25.
 Akyüz, A. (2006). Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme'nin 160. Yılında Darümuallim'in İlk Yıllarına Toplu ve Yeni Bir Bakış. *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulamaları Merkezi Dergisi)*, 20, 17-58.
 Akyüz, A. (2008) *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara.
 Ahmet Cevdet Paşa. (1991). *Tezâkir*. Haz. Baysun C. Ankara: TTK Yayınları.
 Ahmet Cevdet Paşa. (1980). *Ma'ruzât*. Haz. Halaçoğlu Y. İstanbul: Çağrı Yayınları.

- Alkan, M.Ö. (2000). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri (1839-1924)*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü.
- Altunya, N. (2008). *Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Deneyimi (1848-2008)*. İstanbul: Uygun Basım.
- Atalay, B. (1339). *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*. İstanbul: Matba-i Amire.
- Başer, N. (1995). *Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme (1848-1995)*. Ankara: M.E.B Yayınları.
- Berker, A. (1945). *Türkiye'de İlköğretim (1839-1908)*. Ankara: M.E.B Yayınları.
- Bilim, C. Y. (1984). *Tanzimat Devrinde Türk Eğitiminde Çağdaşlaşma*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Bilir, A. (2011). Türkiye'de Öğretmen Yetiştirmenin Tarihsel Evrimi ve İstihdam Politikaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 44(2), 223-246.
- Cuinet, V. (2001). *La Turquie d'Asie II (Les Provinces arabes Alep, Mossoul, Bagdad, Bassorah)* İstanbul: Les édition Isis.
- Demirel, M. (2002). Türk Eğitiminin Modernleşmesinde Rüştüye Mektepleri. *Türkler Ansiklopedisi*, 15, 44-56.
- Ergin, O.N. (1977). *Türkiye Maarif Tarihi*. İstanbul: Eser Kültür Yayınları.
- Ergün, M. (1996). *II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Gökhan, İ. (2011). *Başlangıcından Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi*. Kahramanmaraş: Ukde Yayınları.
- Gümüşalan, N. (2012). *XX. Yüzyılın İlk Yarısında Maraş (1908-1938)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Gündüz, M. (2017). Darülmualimin Nizamnamesi (1851). 27.01.2017 tarihinde https://www.academia.edu/9310258/Dar%C3%BCImuallimin_Nizamnamesi_Haz%C4%B1rlayan_Ahmed_Cevdet_Pa%C5%9Fa_1851_ adresinde erişildi.
- Halaçoğlu, Y. (1996). *XVI ve XVII. Asırlarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*. Ankara: Türk Tarih Kurum Yayınları.
- Karal, E.Z. (1988). *Osmanlı Tarihi C.7*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kına, M. (2006). *Tanzimat Döneminde Eğitimde Çağdaşlaşma Hamlesi ve Öğretmen Yetiştirme Sistemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Koçer, H.A. (1967). *Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Problemi*. Ankara: MEB Yayınları.
- Koçer, H.A. (1991). *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Kodaman, B. (1999). *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*. Ankara: TTK Yayınları.
- Konraba, Z. (1951). İstanbul Öğretmen Okulları III. *Tedrisat Mecmuası*, 3 (Mayıs), 37-38.
- Kuyumcu, A.İ. (2002). *Osman Necati Erginöz Eğitimde 60 Yıl ve Anılar*. Elbistan: Elbistan Yayınları.
- Mahmud Cevad. (2002). *Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilât ve İcraatı*. Haz. Ergün M. ve diğerleri. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Nafi Atuf. (1930). *Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme*. İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi.
- Ortaylı, İ. (2008). *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*. Ankara: Cedit Neşriyat.
- Öztürk, C. (1993). Darülmualimin. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (c.8 , ss. 551-552). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
- Öztürk, C. (1998). *Türkiye'de Dünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yay.
- Sakaoğlu, N. (2003). *Osmanlıdan Günümüze Eğitim Tarihi*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Şanal, M. (2009). Osmanlı İmparatorluğu'nda Kız Öğretmen Okulunun (Darülmualimat), Kuruluşu, Okutulan Dersler ve Kapatılışı (1870–1924). *OTAM*, 26, 221-244.

Taşer, S. (2010). *Tanzimattan Cumhuriyete Modernleşme Sürecinde Öğretmen Yetiştiren Kurumlarda Eğitim Yönetimi ve Denetimi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Unat, F. R. (1964). *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*. Ankara: MEB Yayınları.

Unat, F. R. (1988). *Hicri Tarihleri Milâdi Tarihe Çevirme Kılavuzu*. Ankara: TTK. Yayınları.

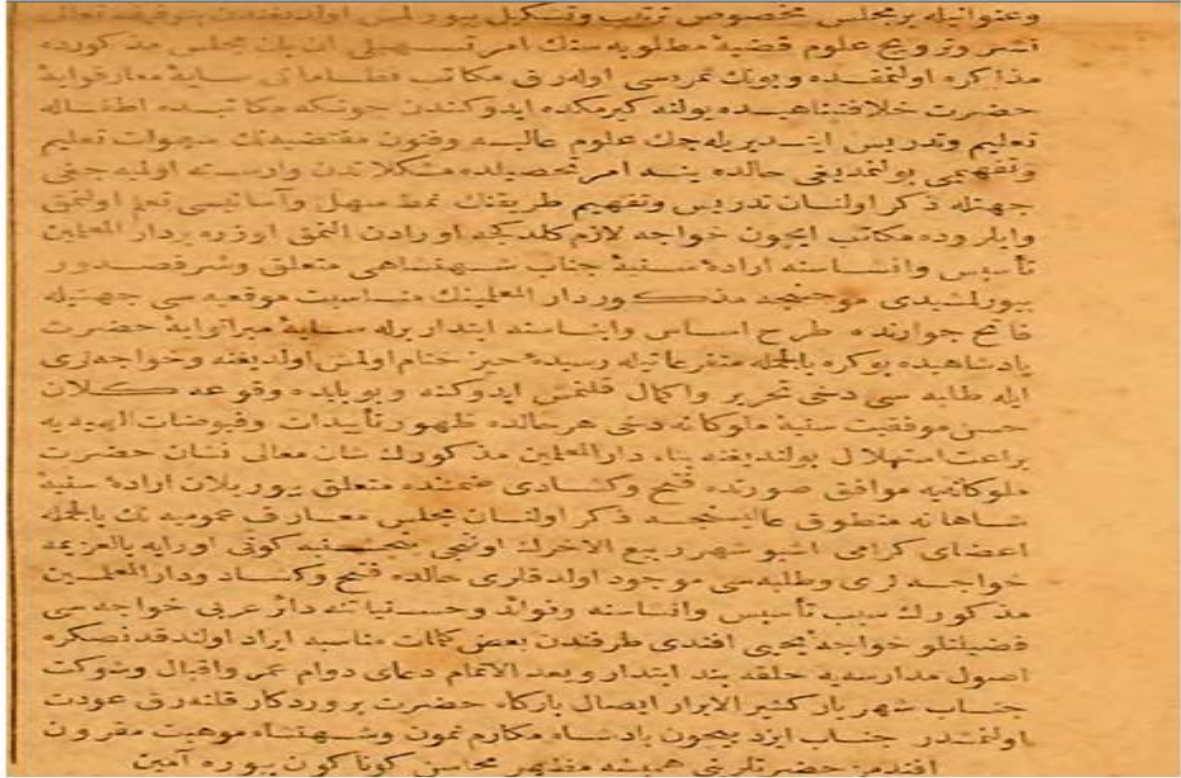
Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, Ankara: TTK Yayınları.

Ünlütaşır, M. Ş. (1945). *Cevdet Paşa: Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri (1822-1895)*. Ankara: Doğu Matbaa.

Ekler ve Fotoğraflar

Ek 1. Takvim-i Vekâyi, 23 R 1264, nr.372-28 Şubat 1848

(Darülmualimin'in açılışının ve amacının belirtildiği metin)

Metnin Okunuşu

“...bi-tefyikihi teâla neşr ve tervic-i ûlum kazıyye-i matlûbesinin emr-i teshili anbean meclis-i mezkûrda müzakere olunmakda ve bunun semeresi olarak mekâtib nizamâtı saye-i maarif-vaye-i hazret-i hilafet-penahide yoluna girmekde idüğünden çünkü mekâtibde etfale talim u tedris etdirilecek ûlum-ı âliye fûnun-ı mukteziyenin suhulet-i talim ve tefhimi bulunmadığı halde yine emr-i tahsilde müşkilattan vareste olmiyacağı cihetle zikr olunan tedris ve tefhim tarikinin nemat-ı sehl ü asanisi taallum olunmak ve ileride mekatib için hoca lazım geldikçe oradan almak üzere bir Darülmualimin tesisi ve inşasına irade-i seniyye-i cenab-ı şehinşâhi müteallik ve şerefsudûr buyurulmuş idi. Mucibince mezkûr Darülmualimin münasebet-i mevkiyesi cihetiyle Fatih civarında tarh-ı esas ve ibnasına ibtidar birle saye-i meberrat-vaye-i hazret-i padişahîde bu kerre bi'l-cümle müteferriatıyla reside-i hayz-i hitam olmuş olduğuna ve hocalar ile talebesi dahi tahrir ve ikmal kılınmış idüğüne ve bu babda vukua gelen hüsn-i muvaffakiyet-i seniyye-i mülükane dahi her halde zuhûr-ı teyidat ve fiyuzat-ı ilahiyeye beraat-ı istihlal bulunduğuna binaen Darülmualimin-i mezkûrun şan-ı mealli-nişan-ı hazret-i mülükaneye muvafık surette feth ü küşadı zımında müteallik buyurlan irade-i seniyye-i şahane mantuk-ı âlisince zikr olunan Meclis-i Maarif-i Umumiye'nin bi'l-cümle aza kirami işbu Rebiülahirin

onuncu Perşembe günü oraya bi'l-azime hocaları ve talebesi mevcut oldukları halde feth-i küşad Darülmualimin-i mezkûrun sebab-i tesis ü inşasına ve fevaid ü hüsniyatına dair Arabi hocası faziletli Hoca Yahya Efendi tarafından bazı kelimat-ı münasibe irad olunduktan sonra usul-i medariseye halka-bend-i ibtidar ve ba'de'l-itimam duâ-yı devam-ı ömr ü ikbâl ve şevket-i cenab-ı şehriyar-ı kesiru'l-ebrrar isal-i bar-gâh-ı hazret-i perverdigar kılınarak avdet olunmuştur...”

Metnin günümüz Türkçesine çevrilişi

“...Yüce Allahın yardımıyla, bilimlerin yayılması ve özendirilmesi ve bunu kolaylaştırıcı yolların bulunması sürekli olarak adı geçen mecliste görüşülmekte ve bunun olumlu sonucuna göre Padişahımız sayesinde mekteplerin düzeni yoluna girmektedir. Gerçekten, mekteplerde çocuklara eğitim ve öğretimi yaptırılacak yüce bilimler ve gerekli fenlerin öğretimi ve anlatılmasının kolay bir yöntemi bulunmazsa, öğretimde yine güçlüklerden kurtarılamaz. Bu nedenle, böyle bir kolay öğretim yönteminin öğretileceği ve ilerde mektepler için öğretmene ihtiyaç duyuldukça oradan alınmak üzere bir Darülmualimin kurulup binasının yapılmasına ilişkin Padişahımızın iradesi yayımlanmıştı. Bu İrade gereğince adı geçen Darülmualiminin yerinin uygunluğu nedeniyle Fatih civarında temeli atılmıştı. Şimdi tümüyle bitmiş olup öğretmenleri ve öğrencileri dahi araştırılıp sağlanmıştır. Padişahımızın bu başarısı Allahın yardımının da bir göstergesidir. Darülmualiminin şanlı ülkemize yaraşır şekilde açılışı için çıkarılan emir gereğince, adı geçen Meclis-i Maarif-i Umumiye'nin saygıdeğer tüm üyeleri, bu rebiülahir ayının onuncu perşembe günü oraya gitmişler, Darülmualiminin öğretmenleri ve öğrencileri de hazır bulunmuşlar ve kurumun açılışı yapılmıştır. Darülmualiminin kurulma nedenleri ile sağlayacağı yararlarla ilişkin olarak Arapça hocası saygıdeğer Yahya Efendi tarafından uygun sözler söylendikten sonra ilk derse başlanmış ve bitiminde, çok hayırlı işler yapan Padişahımızın ömrü ve şanının artması için yüce Allaha dua edilip geri dönmüştür...”

Fotoğraf 1. Maraş Darülmualimin Öğrenci Kayıt Defteri Dış Kapağı

İmtihan Sonuçları																	
Sınıflar	Ders Senesi																
		Kurân-ı Kerim maa Tecvid	Malumât-ı Diniye	Sarf ve nahv	Kıraat ve İmlâ	Ezber ve İnşad	Tahrir	Kıraat-ı Arabî	İlm-i ahval-i ruh	Fenn-i Terbiye	Malumât-ı Ahlâkiye ve Medeniye ve iktisadiye	Lisan	Hesab	Cebir	Hendese	Kozmografya	Usul-ı Defter
Birinci Sene	331	7	5	6	7	9	6					7	5		6		
İkinci Sene	332	9	10	8	8	9	7		7		6	9	5		5		
Üçüncü Sene	334		8		9	9	6		6	6	5	5	8		8		
Dördüncü Sene	334-335		5					8	8	10	8	7		7	6	7	7
Terfi'i sınıf numaralarının durumu		7	7	7	7	9	6	8	7	8	6	7	6	7	6	7	7

İmtihan Sonuçları (Devamı)

Sınıflar	Ders Senesi																Yekûn Yazı ile Rakam ile
		Coğrafya	Tarih	Fizik	Kimya	Hayvanat	Nebat	Tabakat	Teşrih ve Fizyoloji Beşer ve Hıfzıshha	Hıfzıshha-i Mekatib	Ziraat	Hat	El işleri	Resim	Terbiye-i Bedeniye	Tatbikat	
Birinci Sene	331	6	8	5	9	7						8	7	8	5		121 (yüzyirmi bir)
İkinci Sene	332	6	7	7	5		6						9	9	9		141 (yüz kırk bir)
Üçüncü Sene	334	6	6	6	6			7	7		8		8	7	6		137 (yüz otuz yedi)
Dördüncü Sene	334-335	7	7	6					8	5	9		9	9		10	
Terfi'i sınıf numaralarının durumu		6	7	6	6	7	6	7	7	5	8	8	9	9	6	10	219 (220 olmalı)

Şahadetname Sureti

Ders Senesi																			
		Kurân-ı Kerim ve Malumât-ı Diniye	İlm-i ahval-i ruh	Fenn-i Terbiye	Kıraat-ı Arabî	Sarf u nahv	Kıraat ve İmlâ	Ezber ve İnşad	Tahrir	Hüsn-i Hat	Lisan	Hesab	Cebir	Usul-u Defter	Hendese ve Resim hattı	Kozmografya	Coğrafya	Tarih	Ziraat

